आधारभूत तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था

शिक्षाशास्त्र संकाय, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन

विषय अन्तगर्तको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता :

नवराज खतिवडा

परीक्षा रो.नं. २८००८१/२०६६

त्रि.वि. दर्ता नं. ३६-०२३३७२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन मूल विषयमा अध्ययनरत छात्र नवराज खतिवडाले Ed 598 को आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि **आधारभूत तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था** शीर्षकमा तयार गर्नु भएको शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु ।

पूर्व स्वीकृत शोध प्रस्तावना अनुसार तयार पारिएको यस शोधपत्रको आवस्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/०७ /०७

....

बालकृष्ण अधिकारी

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरका स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षमापाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन मूल विषयका छात्र नवराज खतिवडाले स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षकोआंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि शोध पत्र कोड नं. ५९८ **आधारभूत तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था** शीर्षकमा शोध पत्र लेखनका लागि तयार गरेको शोध प्रस्तावना अनुसार शोधपत्र तयार गरी सम्बन्धित शोध निर्देशकबाट सिफारिस सहित यस समितिमा पेश भएकाले उल्लेखित शीर्षकको शोधपत्रलाई स्वीकृतिप्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति	**दस्तखत**
प्रा.स्वयम प्रकाश ज.ब.रा. प्रमुख पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग	....
श्री बालकृष्ण अधिकारी शोध निर्देशक	....
श्री किरणराम रंजितकार. वाह्य परीक्षक	....

मिति : २०६८/०७ /१४

कृतज्ञता ज्ञापन

आधारभूततहमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था शीर्षकको शोधपत्रको प्रस्तावना कार्यदेखि शोध कार्यको अन्तसम्म आफ्नो कार्यव्यस्तताको बाबजुद पनि अमूल्य समय प्रदान गरी आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा एवं पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु बालकृष्ण अधिकारीज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र लेखनका सिलसिलामा सामग्रीको स्रोत सम्बन्धमा सूचनाका साथै आवस्यक निर्देशन दिएर सहयोग, सुझाव र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु एबं बिभागीय प्रमुख श्री स्वयंप्रकाश ज.ब.रा.ज्यूमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस्तै शोधपत्र लेखनमा विभिन्न सूचना दिएर सहयोग पुर्‍याउनुहुने उप प्राध्यापक श्री किरणराम रञ्जितकार, उप प्राध्यापक श्री बिश्वबाला थापा, उप प्राध्यापक श्री यशोधरा पन्त एवं उप प्राध्यापक श्री शिबराज बडूज्यूहरु प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध अध्ययनका क्रममा अध्ययन क्षेत्रमा आवश्यक सूचना उपलब्ध गराइ सहयोग पुर्‍याउनुहुने सत्यवती उ.मा.वि. आदमटारका स्रोतब्यक्ति, स्रोतकेन्द्र विद्यालय र अन्य सहयोगी विद्यालयका प्र.अ.ज्यूहरु , विषय शिक्षकहरु, अभिभावक, बि.ब्य.स./ शि.अ.सं.का अध्यक्ष्यज्यूहरु एवं विद्यार्थी भाइ बहिनीहरुलाई पनि हार्दिक धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

टंकन तथा छपाई कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने कीर्तिपुर साइबर प्यालेसका भोला महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

नवराज खतिवडा

शोधसार

नेपालमा विद्यालय शिक्षाको (आधारभूत तह (दोस्रो) को लागि शिक्षा मन्त्रालय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा तयार परिएको "प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६५ (कक्षा ४-५)" ले एक ऐच्छिक विषयको सम्पूर्ण पाठ्यभारको पाठ्यक्रम स्थानीय तहमा निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ । साथै सामाजिक शिक्षा सृजनात्मककला र शारीरिक शिक्षा विषयहरुको २० प्रतिशत पाठ्यभारको पाठ्यक्रम स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तुहरु समाबेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन गर्न निर्देश गरेको छ । कक्षा (४-५) को सामाजिक शिक्षा विषयको स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण कार्यान्वयनको अवस्था अध्ययन गरी यसका समस्या र समस्या समाधानका उपायहरु पत्ता लगाउने यो अध्ययन गरिएको थियो ।

अध्ययन धादिङ जिल्ला अन्तर्गत आदमटार स्रोतकेन्द्रमा पर्ने ४ वटा विद्यालयहरुमा गरिएको थियो । विद्यालय, विद्यार्थी, अभिभावक, विषय शिक्षक, प्र.अ., वि.व्य.स., अ.शि.सं., स्रोतव्यक्तिहरुलाई सूचना स्रोतको रुपमा लिइएको थियो। सूचना संकलन गर्न व्यक्तिगत कुराकानी, छलफल, असंरचित अन्तर्बार्ता, अबलोकनको सहयोग लिइएको थियो ।

उल्लेखित स्रोतहरुबाट उल्लेखित साधनको प्रयोग गरी प्राप्त तथ्याङ्करुलाइ विश्लेषण गर्दा स्थानीय अंशको लागि छुट्याइएको पाठ्यक्रमको पठनपाठन र विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्य भएको पाइयो । स्थानीय पाठ्यक्रमको मर्म अनुसार पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा स्थानीहरुको सहभागिता र स्थानीय स्रोत साधनको पूर्ण उपयोग भएको पाइएन । स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धी दक्षता, ज्ञान र सीपको कमी, बढी कार्यबोझ, आर्थिक एवं भौतिक स्रोतको अभाव, प्रभावकारी अनुगमनको कमी भएको पाइयो ।

स्थानीय अशंको लागि छुट्याइएको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता ल्याउन सरोकारवालाहरुमा शशक्तिकरण गरी सक्षमता अभिबृद्धि गर्ने, शिक्षक व्यवस्थापन कक्षा र विषयको आधारमा गर्नृ, साझेदारीको विकास गर्ने, अनुगमनलाइ प्रभावकारी ढङ्गले अघि बढाउने तथा स्थानीय अशंको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यको बारेमा थप अध्ययन अनुसन्धानहरु सम्बन्धित निकायबाट सञ्चालन गरिरहनु पर्ने आदि सुझावहरु अगाडि सारिएका छन् ।

विषय सूची

क्र.सं.	पेज.नं.
सिफरिस पत्र	a
स्वीकृति पत्र	b
कृतज्ञता ज्ञापन	c
शब्दार्थ	d
शोधसार	e

परिच्छेद-एक

परिचय (Introduction)

१.१. पृष्ठभूमी (Background)	१
१.२. समस्याको कथन (Statement of the Problem)	६
१.३. अध्ययनका उद्देश्यहरू (Objectives of the study)	९
१.४ अध्ययनको औचित्य (Rational of the Study)	१०
१.५. अध्ययनको परिसिमा (Delimitation of the study)	११

परिच्छेद-दुई

सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन (Study of Related Literature)

२.१. सम्बन्धित साहित्यको अध्ययन	१३
२.२ अवधारणत्मक ढांचा (Conceptual frame Work)	१८

परिच्छेद-तीन

अध्ययन विधि (Methodology)

३.१ अनुसन्धान ढाँचा (Research design)	१९
३.२ नमूना छनोट (Sampling)	२०
३.२.१. विद्यालयहरुको छनोट	२०
३.२.२ . उत्तरदाताको छनोट	२१
३.३ अध्ययनका साधानहरू (Tools of Study)	२२

३.३.१ खुला प्रश्नावली २२
३.३.२ अन्तरवार्ता २२
३.३.३ कक्षा अवलोकन फारम २३
३.३.४. समूह छलफल निर्देशिका २३
३.४ सूचना विश्लेषण (Analysis of Data) २३

परिच्छेद - चार

तथ्याङ्कको विश्लेषण र ब्याख्या

४. तथ्याङ्क संकलन आधार र प्रक्रिया २४
४.१. स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण प्रक्रिया २४
४.२. स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम कार्यान्वयन २६
४.३. स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा संलग्न व्यक्तिको भूमिका २६
४.३.१ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा स्रोतव्यक्तिको भूमिका २७
४.३.२ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा प्र.अ.को भूमिका २८
४.३.३ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा विषय शिक्षकको भूमिका २९
४.३.४ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा विद्यार्थीको भूमिका ३१
४.३.५ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा वि.व्य.स./शि.अ.सं.को भूमिका ३२
४.३.६ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा अभिभावकको भूमिका ३३
४.३.७ स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन सम्बन्धी निरीक्षण अनुगमन ३४
४.३.८ विद्यार्थी मूल्याङ्कन ३५

४.४. स्थानीय अंशको पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू ३५

परिच्छेद-पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१. प्राप्ति ३८

५.२. निष्कर्ष ४०

५.३ सुझावहरु ४२

सन्दर्भ सामाग्रीहरु (References)

अनुसूचीहरु

अनुसूची-१: आधारभूततहको पाठ्यक्रम ढाँचा i

अनुसूची-२: प्रश्नावली iii

अनुसूची-३: अन्तर्वार्ता निर्देशिका vi

अनुसूची-४: छनौटमा परेका विद्यालयको सूची viii

अनुसूची-५: सूचनादाताको रुपमा सहभागी स्रोत व्यक्तिको नामावली viii

अनुसूची-६: सूचनादाताको रुपमा सहभागी प्रधानाध्यापकहरुको नामावली viii

अनुसूची-७: सूचनादाताको रुपमा सहभागी वि.व्य.स. अध्यक्षहरुको नामावली ix

अनुसूची-८: सूचनादाताको रुपमा सहभागी अभिभावक शिक्षक संघका अध्यक्षहरुको नामावली ix

अनुसूची-९: सूचनादाताको रुपमा सहभागी विषय शिक्षकहरुको नामावली ix

अनुसूची-१०: सूचनादाताको रुपमा सहभागी विद्यार्थीहरुको नामावली x

अनुसूची-११: सडक सुरक्षा र हाम्रो दायित्व सम्बन्धी पाठ्यक्रमको नमूना xi

शब्दार्थ (Terminology of the words)

आधारभूत शिक्षा	: कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षा
केन्द्रीय पाठ्यक्रम	: केन्द्रले राष्ट्रको आबश्यकता बमोजिम तयार गरेको पाठ्यक्रम
कोसोक	: परिवर्तनका लागि प्रतिबद्ध समाज (Committed Society for Change)
गा.वि.स.	: गाउँ विकास समिति
गा.शि.स.	: गाउँ शिक्ष समिति
जि.पा.स.स	: जिल्ला पाठ्यक्रम समन्वय समिति
जि.वि.स.	: जिल्ला विकास समिति
जि.शि.स.	: जिल्ला शिक्षा समिति
जि.शि.अ.	: जिल्ला शिक्षा अधिकारी
जि.शि.का.	: जिल्ला शिक्षा कार्यालय
पा.वि.के.	: पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
प्र.अ.	: प्रधानाध्यापक
रा.शि.प.यो.	: राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना
वि.नि.	: विद्यालय निरीक्षक
वि.व्य.स	: विद्यालय व्यवस्थापन समिति
विषय शिक्षक	: सम्बन्धित विषय अध्यापन गर्ने शिक्षक
स्थानीय पाठ्यक्रम	: केन्द्रले तयार गरेको नीति बमोजिम स्थानीय आबश्यकताको आधारमा स्थानीय स्तर (विद्यालय, स्रोतकेन्द्र, जिल्लातह) मा निर्माण भएको पाठ्यक्रम
स्था.पा.नि.नि	: स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका
शि.अ.सं.	: शिक्षक अभिभावक संघ
क्षे.शि.नि	: क्षेत्रिय शिक्षा निर्देशनालय
SMC	: School Management Committee
PTA	: Parent Teacher Association
UNESCO	: United Nation Educational Scientific and Cultural Organizations